

Editorial: The quest for humanity – 150 years of international humanitarian law and action

سرمقاله: در طلب بشریت^۱

150 سال اقدام و حقوق بین‌الملل بشردوستانه

150 سال پیش دیدگاه‌هایی به منصفه ظهور رسید که نوید بخش عصر جدیدی از همبستگی بین‌المللی بود. شکل‌گیری کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در سال 1863 و تصویب اولین کنوانسیون ژنو یک سال پس از آن نشانه آغاز حقوق بین‌الملل بشردوستانه و اقدام در این حوزه بود. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ به همراه هم‌تایان خود که جنبش بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر (جنبش) را تشکیل داده‌اند می‌کوشد به قربانیان مخاصمات مسلحانه و سایر خشونت‌ها از سوریه تا افغانستان، از جمهوری دموکراتیک کنگو تا کلمبیا یاری رساند. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ که در هشتاد کشور جهان بیش از 13 هزار کارمند فعال دارد، از مهارت‌های حرفه‌ای گسترده در حوزه‌های مختلف از جمله حقوق، وکالت، مهندسی، جراحی جنگ، بهداشت و پشتیبانی استفاده می‌کند.

این سازمان می‌کوشد به بحران‌های رسانه‌ای شده روز و نیز موارد بیشمار دیگری که امروزه به فراموشی سپرده شده‌اند کمک‌های بشردوستانه و واکنش حمایتی ارائه دهد. سازمان مذکور در عین حال که بر اصول و روش‌هایی که در طول زمان آزمون خود را پس داده‌اند تکیه دارد، هم‌چنان به حقایق دائم‌التغییر جنگ و خشونت‌ها واکنش‌های جدید و عمل‌گرایانه نشان می‌دهد.

علاوه بر جنبش مذکور و پس از 150 سال توسعه تدریجی حوزه بشردوستانه، امروزه صدها سازمان غیردولتی و سازمان بین‌المللی که مورد حمایت حامیان مالی دولتی و خصوصی بوده‌اند این حوزه را تشکیل می‌دهند. حوزه بشردوستانه که در گذشته نهادی کاملاً غربی بود به تدریج متنوع و چند قطبی می‌شود.

پس از 150 سال حضور ناپیوسته اما ماندگار و گاهی سرسختانه کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در خشونت‌آمیزترین موقعیت‌ها-تمامی مناطق درگیر مبارزه در عصر مدرن- ماندگاری این کمیته جای بسی شگفتی است. چه عواملی موجب شده است تا این سازمان از آزمون زمان سربلند بیرون آید؟ نیروهایی که در کار پیشرفت این نهاد بشردوستانه هستند کدامند؟ نهادهای اساسی جامعه بین‌الملل از نقش این سازمان چه برداشتی دارند؟ کمیته بین‌المللی صلیب سرخ از پیشینه خود برای آمادگی در آینده چه درسی می‌تواند بگیرد؟

¹ برگردان به فارسی: محبوبه ملک مختاری

این سؤالات ما را به سمت تدارک نسخه مجله بین‌المللی صلیب سرخ برای گرامیداشت سالروز [تأسیس کمیته بین‌المللی صلیب سرخ] رهنمون کرده است.

با نگاهی به وضعیت جهان در زمان ایجاد کمیته و جنبش بین‌المللی صلیب سرخ می‌توانیم نحوه مترقیانه بودن اقدام بنیان گذاران آن را ارزیابی کنیم و این موضوع را بررسی کنیم که چگونه طی گذر سال‌ها، مقصود اولیه آن‌ها امکان توسعه پیوسته و انطباق یافتن سازمان، در عین وفاداری به هدف هسته‌ای اولیه را فراهم کرده است. در نهایت برخی از عمده چالش‌های کنونی پیش روی کمیته بین‌المللی صلیب سرخ را بررسی خواهیم کرد.

جهان در زمان شکل‌گیری کمیته بین‌المللی صلیب سرخ

«پالایش مرگبار جنگ باید با تهذیب ترحم همراه باشد.»^۲ همان طور که از نقل قول دو تن از بنیان گذاران کمیته بین‌المللی صلیب سرخ مشخص است، همان اوایل کار پذیرفته شد که دوران بی سابقه پیشرفت که جهان در حال ورود به آن است خطرات جدیدی نیز ایجاد می‌کند و این که پیش بینی و مدیریت خطرات جدید ضروری است.

تسریع پیشرفت علمی و فنی

اگر چه حیات در قرن نوزدهم در مقایسه با عصر حاضر برای اغلب مردم محتملاً مشکل تر و مخاطره آمیز تر بود، ظاهراً این عصر زمان تسریع پیشرفت علمی و اجتماعی و گذر از نظم تغییر ناپذیر گذشته به عصر جدید تغییرات سریع بود که تاکنون نیز ادامه داشته است. اکتشافاتی بنیادین که در هر حوزه در حال وقوع بود راه را بر پیشرفت‌های بی سابقه می‌گشود.

در سال 1863 مرزهای جهان هنوز به طور کامل مشخص نشده بود. اسپک و گرنٹ دریاچه تانگانیکا و دریاچه ویکتوریا را در همان سال کشف کردند و در نهایت ثابت شد که رودخانه نیل از دریاچه ویکتوریا سرچشمه می‌گیرد. در سال 1859 داروین تئوری تکامل خود را در کتاب «در باب منشاء گونه‌ها» منتشر کرد که بر اساس آن بشریت خود قلمرویی کشف نشده بود که جای تحقیق داشت.

در عین حال با تکامل فناوری‌های ارتباطات و حمل و نقل، گویا جهان کوچک تر و کوچک تر می‌شد. در سال 1863 انقلاب صنعتی از بریتانیا به سایر کشورهای قاره اروپا و آمریکای شمالی گسترش یافت. اولین قسمت قطار زیرزمینی لندن در همین سال افتتاح شد، اتحادیه بین‌المللی تلگراف^۳ در شرف تأسیس بود و در آمریکا ساخت راه آهن بین قاره ای به تازگی شروع شده بود.^۴

² Louis Appia and Gustave Moynier, *La guerre et la charité*, Cherbuliez, Geneva, 1867, cited in Caroline Moorehead, *Dunant's Dream: War, Switzerland and the History of the Red Cross*, Carroll & Graf, New York, 1999, p. 51.

³ Now known as the International Telecommunication Union, a UN specialised agency.

⁴ نهایتاً در 1869 تکمیل شد

تکامل عقاید

در همین دوران بود که عقاید جدیدی در مورد سازمان اجتماعی، حقوق و آموزش در حال سر برآوردن بودند که از حمایتی جدی بهره مند می‌شدند. به نظر می‌رسید این عقاید می‌توانند برای اولین بار در تاریخ از طریق ساختارهای اجتماعی و سیاسی به حقیقت تبدیل شوند.

البته تفرقه‌ها و نابرابری‌های میان طبقات اجتماعی، گروه‌های مذهبی و جنسیت‌ها که بسیاری از آنان امروزه نیز تداوم دارند، هم چنان در تمامی جوامع عمیقاً ریشه داشت و قانون آن‌ها را ممنوع کرده بود. ایدئولوژی‌های جدید که از پیشرفت جاری در حوزه علم و فناوری جان گرفته بودند، مطرح می‌شدند و دیدگاه جهانی خود را در مورد نحوه سازمان دهی بشریت ارائه می‌دادند. برخی از ایدئولوژی‌های مذکور تاریخ قرن آتی را بنا کردند که گاه عواقبی بس غم‌انگیز داشت.⁵

در سال 1865 ایالات متحده پس از بسیاری از کشورها رسماً بردگی را لغو نمود.⁶ علیرغم پیشرفت‌های مذکور، توسعه استعماری در آغاز راه بود. «بشریت» هم چنان تا حد زیادی مفهومی بود که به صورت محدود تنها بر اتباع جهان به اصطلاح «متمدن» اطلاق می‌شد، اگرچه بعدها از متمسک‌های خیرخواهانه جهت توجیه اقدام استعماری استفاده شد. تا به امروز تلاش بشردوستانه اغلب با ظن علیه امپریالیسم آشکار غرب روبرو می‌شود. با این حال، تلاش در راستای حقوق سیاسی، اجتماعی و اقتصادی با الهام از عقاید تساوی طلبانه انقلاب فرانسه و با پیشگامی کارگران مراکز صنعتی جدید آغاز شده بود.⁷

جهانی بی ثبات و چند قطبی

هانری دونان در جهانی زیست که جنگ در آن هم چنان اقدامی قهرمانانه و راهی کاملاً مشروع برای حل اختلافات بین‌المللی میان پادشاهان و دولت‌ها بود. نیمه دوم قرن بیستم که با جنگ کریمه (1853-1856) آغاز شد، دوران بی‌ثباتی و مخاصمه بود. هنگام بنیان‌گذاری کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، جنگ داخلی آمریکا (1861-1865) هم چنان می‌تازید و فرانسه درگیر جنگی استعماری در مکزیک شده بود. اروپا هم

⁵ برای مثال آرتور دو گوبینیو (Arthur de Gobineau) مقاله خود با عنوان «مطالعه ای در باب عدم برابری نژادهای بشر» (Essay on the Inequality of the Human Races) را به تازگی منتشر کرده بود - یکی از نخستین نمونه‌ها از نژادپرستی نیمه علمی که بعدها الهام بخش ایدئولوژی نازیسم بود. کارل مارکس (Marx Karl) هنوز درخصوص رساله «سرمایه» (Das Kapital) در حال کار بود (که نخستین جلد آن در 1867 منتشر شد) و بذره‌های کمونیسم و به صورت غیر مستقیم بذره‌های ایدئولوژی را کاشت که بشریت را برای دهه‌های آتی متفرق کرد.

⁶ اصلاحیه سیزدهم بر قانون اساسی ایالات متحده که برده داری را لغو کرد در 6 دسامبر 1865 تصویب شد.

⁷ برای مثال تنها در ماه می 1864 بود که فرانسه جرم انگاری حملات و همکاری‌ها را لغو کرد، که یک مجوز عملی برای تأسیس اتحادیه‌های تجاری محسوب می‌شد. (Loi Ollivier of 25 May 1864)

چنان در جریان ترسیم نقشه خود بود و پیروزی با ابزار زور برای ملل در حال ظهور راهی برای به چنگ آوردن قلمرو بود. طولی نکشید که جنگ اتریش-پروس در سال 1866 و جنگ فرانکو-پروس در سال 1870 که منجر به وحدت آلمان گشت به تجسم عینی این تلاش تبدیل شد. سقوط امپراطوری عثمانی که «مرد بیمار اروپا» نام گرفته بود در جریان بود و قدرت‌های اروپایی بر سر لاشه آن مبارزه می‌کردند. جهان هنوز باید به قدر هشتاد سال منتظر می‌ماند و دو جنگ جهانی را تاب می‌آورد تا شاهد ممنوعیت جهانی توسل به زور در روابط بین‌الملل باشد که در منشور سازمان ملل مقرر شده است.

در شرف عصر جدید جنگ‌ها

در پایان قرن هجدهم اقدامات متعددی جهت ایجاد تاثیرات مرگبار در میدان نبرد آغاز شده بود که منجر به افزایش تعداد تلفات شد؛ جریانی که سرانجام طی جنگ جهانی اول به اوج رسید. نخست آن که سیستم خدمت اجباری که طی انقلاب فرانسه ابداع و توسط اغلب قدرت‌های بزرگ اروپایی به کار بسته شد ذخایر عظیم سرباز را ایجاد می‌کرد که حیات آنان چون کالایی مصرف شدنی تلقی می‌شد. دوم آن که پیشرفت علم بالستیک و مواد منفجره ساخت تفنگ‌ها و اسلحه‌های دقیق‌تر و قوی‌تر را که در مقیاس صنعتی تولید می‌شدند فراهم ساخت. سرانجام راه آهن امکان متمرکز سازی و جابجایی نیروها را در سرعت و مقیاسی بی سابقه ممکن کرد.

در قرن نوزدهم مخاصمات به بلاهایی عظیم تبدیل شد که ظرف چند ساعت ده‌ها هزار تن مجروح یا کشته می‌شدند. در عین حال مبارزه هم چنان محدود به «میدان‌های نبرد» بود که حیطه جغرافیایی آن‌ها کاملاً تعریف شده بود. غیر نظامیان تا حدی از تاثیرات مستقیم آن در امان بودند. به عنوان مثال، در حالی که 46 هزار سرباز از میدان نبرد خارج شدند (کشته، مجروح، مفقود الاثر یا بازداشت شدند) صرفاً ظرف سه روز درگیری در جنگ گتیزبرگ در جولای 1863 تنها یک غیرنظامی کشته شد. به هر جهت این وضعیت به سرعت در حال تغییر بود و در سال 1870 جنگ فرانکو-پروس تاثیرات مخربی بر غیر نظامیان بر جای گذاشت.

زایش اقدام و حقوق بین‌الملل بشردوستانه

چند سال پیش‌تر، هانری دونان از سرنوشت مجروحان وحشت زده شد که پس از جنگ سولفرینو در سال 1859 با وجود درد شدید در میدان نبرد رها شده بودند تا جان دهند. خدمات نظامی پزشکی کاملاً ناکافی و حتی از نظر ارتش‌های بزرگ آن زمان یک لطف تلقی می‌شدند. سرنوشت شخص سرباز به تنهایی اهمیت نداشت. دونان اقداماتی اصلاح شده برای سازماندهی نجات و مراقبت مجروحان طرفین درگیری صورت داد.

دونان در پی این تجربه در میدان نبرد، بذره‌های ایجاد جنبش صلیب سرخ و هلال احمر و حقوق بین‌الملل بشردوستانه را در یکی از تاثیرگذارترین کتاب‌های آن زمان تحت عنوان «خاطره سولفرینو» کاشت. پیش از انتشار این اثر زایش ایده سازمان‌دهی امداد و حتی معرفی اصول تعدیل‌کننده جهت محدود کردن خشونت همه جانبه در جنگ‌ها منادیان متعددی در بسیاری از گوشه‌های جهان داشت. فرامین مذهبی مختلف و نیز

نیکوکاران مشهور هم چون فلورانس نایتینگیل و کلارا بارتون⁸ به صورت خود انگیخته مراقبت و امداد پزشکی مجروحان میدان‌های نبرد را سازمان‌دهی کرده بودند. فلورانس نایتینگیل پیشاپیش مدافع تقویت خدمات پزشکی نظامی بود. اوضاع انواع جدیدی از واکنش‌ها را ایجاد می‌کرد که فراتر از ابتکارات خیریه موردی باشد.

هانری دونان و سایر پایه‌گذاران صلیب سرخ این موضوع را درک کردند و حمایت بین‌المللی را بسیج کردند تا اولاً، ظرفیت دائمی و مستقل از دولت‌ها تشکیل شود تا به سربازان مجروح به طریقی بی طرفانه و بی‌غرضانه کمک شود و دوماً، تعهداتی بین‌المللی مقرر شود که دولت‌ها را در رابطه با رفتار با مجروحان دشمن و برخورد با مددکاران پزشکی یا غیرنظامی ملزم سازد. ایجاد کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و اولین جوامع ملی صلیب سرخ و تصویب اولین کنوانسیون ژنو یک سال پس از آن نشانه زایش اقدام و حقوق بین‌الملل بشردوستانه است.

دونان و بنیان‌گذاران جنبش، ورای طرح کاملاً تعریف شده و نسبتاً محدود سازمان‌دهی جوامع امدادی در زمان صلح جهت کمک به سربازان مجروح در زمان جنگ آرزوی بسیار عظیم‌تر انسانی کردن جنگ‌ها را در سر داشتند. این آرزو در حالی که قاصر از صلح جویی است، ممکن است هم چنان بسیار آرمان‌گرایانه به نظر برسد. به هر روی اجرای حقیقی آن به نحوی بسیار متمرکز و واقع بینانه رخ داد: از طریق ایجاد شبکه جوامع امداد ملی که با وجود استقلال، در جهت هدفی یکسان و از طریق تدوین حقوق بین‌الملل هماهنگ شده بودند.

ظرفیت توسعه، تعدیل و نجات طی 150 سال مخاصمه

مفاهیم، روش‌ها و رویکردهای بسیاری که امروزه نمونه بارز عصر مدرن تلقی می‌شوند پیش‌تر و به صورت گسترده در تفکر و روش اولیه بنیان‌گذاران کمیته بین‌المللی صلیب سرخ وجود داشت. برخی از آن‌ها نیز قابلیت‌هایی که جنبش در طول زمان جهت منطبق شدن و درس گرفتن از گذشته و نوآوری در عین کار در شرایط استثنایی از خود بروز داده است، روشن می‌کنند. ما در اینجا پنج مورد از آن‌ها را برجسته می‌سازیم.

گفتگو، ترغیب و دیپلماسی بشردوستانه

اولاً، تأسیس صلیب سرخ ایده‌ی مدرن قدرت جامعه مدنی در ارتقای وحدت بین‌المللی را روشن می‌سازد. انتشار «خاطرات سولفرینو» و انعقاد کنفرانس بین‌المللی دولت‌ها در اکتبر 1863 توسط کمیته‌ای متشکل از شهروندان خصوصی در شهری ایالتی که منجر به ایجاد جنبش شد، یک نهضت پشتیبانی بشردوستانه حقیقی

⁸ فلورا نایتینگیل یک پرستار انگلیسی بود که به خاطر تلاش‌هایی برای سازمان‌دهی تحویل مراقبت‌های پزشکی به سربازان بریتانیا در اسکوتاری در جنگ کریمه (1854-1856) و بهبود وضعیت بهداشت در جبهه‌های نبرد مشهور شد. نک:

Cecile Woodham-Smith, Florence Nightingale, 1820–1910, Constable and Company Ltd., London, 1950. C.J. Gill and G.C. Gill, 'Nightingale in Scutari: Her Legacy Reexamined', in *Clinical Infectious Diseases*, Vol. 40, No. 12, pp. 1799–1805

کلارا براتون بنیان‌گذار صلیب سرخ آمریکا در جنگ داخلی آمریکا پیشگام کمک‌های اولیه از طریق نیروهای داوطلب پرستاران و پزشکی بود که تمایل داشتند به مناطقی بروند که درگیر جنگ بود. نک:

Marian Moser Jones, *The American Red Cross: from Clara Barton to the New Deal*, Johns Hopkins University Press, 2013

بود و بر نقش جامعه مدنی مدرن در استقرار یا تاثیرگذاری بر دستور کار اصول سیاسی ملی و نیز بین‌المللی دلالت می‌کند. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و هم‌تایان آن در جنبش طی سال‌ها تجربیات گسترده‌ای در زمینه «دیپلماسی بشردوستانه» به دست آورده‌اند.

هانری دونان آن روزها حساب تویتر نداشت اما با این حال از ابزارهای ارتباطی آن دوران و شبکه ارتباطی برای گسترش دیدگاه‌ها و مخاطب قرار دادن افراد در رأس قدرت به طور کامل استفاده می‌کرد. پس از آن وحدت بین‌المللی با تکامل جوامع مدرن که با تلگراف آغاز شد به سرعت رشد کرد.⁹

دونان به واسطه تجربه مستقیم از میدان نبرد می‌توانست به نحوی متقاعدکننده با رهبران سیاسی روبرو شود. مشارکت کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در عمل و نزدیکی آن به کسانی که نیازمند کمک بودند هنگام سخن گفتن از جانب قربانیان خشونت به این سازمان مشروعیت بخشید. این عوامل هم چنین پیش شرطی برای بستگی و توانایی آن جهت ارائه پیشنهاد در زمینه رویه‌ها و واکنش‌های ابداعی از حیث رویه‌ها یا توسعه حقوق بشردوستانه بود.

گرچه کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در اثر فریاد عمومی شکل گرفته بود، طی سال‌ها توسعه گفتگوی مستقیم و محرمانه را به عنوان روش ممتاز خود جهت ارتباط با مخاطبان خود برگزیده بود. این رویکرد که بخشی از هویت سازمان را تشکیل می‌دهد، اغلب مورد سؤال و در معرض افزایش تردیدها در فضای بین‌الملل واقع شده که خواستار شفافیت بیشتر است. به هر جهت کارایی گفتگوی دوجانبه و محرمانه از نقطه نظر بشردوستانه به اثبات رسیده است. این بحث‌ها برای دسترسی به انسان‌هایی که کمیته بین‌المللی صلیب سرخ کمک و حمایت خود را به آن‌ها عرضه می‌کند، حیاتی است. اما این گفتگوها بی قید و شرط و قطعی نیستند. کمیته طی گفتگو با مقامات اطمینان می‌دهد که رویکرد آن مشروط به پیشرفت حاصله و کیفیت گفتگویی است که در آن شرکت دارد.¹⁰

رویکرد اصولی نسبت به اقدام و فراهم کردن دسترسی به انسان‌های نیازمند

کنوانسیون ژنو 1864 برای نخستین بار قواعد تضمین‌کننده بی‌طرفی و حمایت از سربازان مجروح، پرسنل پزشکی میدان رزم و برخی نهادهای بشردوستانه را بنا نهاد. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در بحران پس از جنگ جهانی دوم و با علم به فضای جنگ سرد به رهبری ژان پیکته چشم‌اندازی منسجم از اصول زیربنایی فعالیت‌های مختلف کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و جنبش را در حالت کلی تدوین کرد. نسخه رسمی اصول

⁹ See: Marion Harroff-Tavel, 'The humanitarian diplomacy of the International Committee of the Red Cross', in African Yearbook on International Humanitarian Law, 2006, pp. 1-16, available at: www.icrc.org/eng/resources/documents/article/other/humanitarian-diplomacy-articles-040310.htm.

¹⁰ See: 'The International Committee of the Red Cross's (ICRC's) confidential approach', in International Review of the Red Cross, Vol. 94, No. 887, 2012.

بنیادین جنبش صلیب سرخ و هلال احمر در سال 1965 در بیستمین کنفرانس بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر در وین به تصویب رسید. اصول بشریت، بی‌طرفی، استقلال و بی‌غرضی تا حد زیادی الهام بخش حوزه‌ی گسترده بشردوستانه بوده است.

برای کمیته بین‌المللی صلیب سرخ تضمین این امر که طرفین درگیری متوجه شوند که کمیته یک نهاد مستقل از فشارهای سیاسی است (به ویژه به واسطه تنوع منابع مالی از یک طرف و از طرف دیگر تک ملیتی بودن ریاست آن که تنها از اتباع سوئیس تشکیل شده است)، جانبداری نمی‌کند و تنها به محافظت و کمک بی‌طرفانه به کسانی که از عواقب مخاصمات مسلحانه یا سایر وضعیت‌های خشونت آمیز رنج می‌برند می‌پردازد برای تضمین دسترسی کلیدی است. فیونا تری می‌نویسد: «بی‌طرف بودن در مخاصمه موضعی اخلاقی نیست، اما صرفاً موثرترین مبنایی است که تاکنون برای مذاکره در مورد دسترسی به انسان‌های نیازمند به کمک‌های بشردوستانه در هر جا یافت شده است.»¹¹

اگر بی‌غرضی و استقلال تا حد زیادی ابزارهایی جهت تضمین دسترسی به تمام جوامع نیازمند است، بی‌طرفی و بشریت جوهره فلسفه بشردوستانه است. هیچ یک از اصول مذکور قابل مصالحه نیست.

کمیته بین‌المللی صلیب سرخ از زمان تولد خود در زمینه حمایت از نیاز به اقدام بشردوستانه‌ی اصولی جهت امدادسانی به افراد نیازمند طی مخاصمات مسلحانه عملکردی کاملاً شفاهی داشته است. این اصول ارزش‌های نهادینی را بیان می‌نمایند که عناصر جنبش را نسبت به یکدیگر متعهد می‌نماید اما آن‌ها همچنین دارای یک بعد عملی اجرایی هستند. در طول زمان این اصول وجه مشترک بنیادین برای پرداختن به معضله‌های اقدام بشردوستانه و خطر دائمی ابزارهای شدن کمک توسط عوامل سیاسی بوده است.

امروزه در مقایسه با 150 سال پیش سازمان‌ها بین‌المللی و سازمان‌های غیردولتی بیشتری در انسجام بین‌المللی، توسعه یا فعالیت بشردوستانه مشارکت دارند. به هر صورت هم چنان تنها چند سازمان بشردوستانه قادر به فعالیت در مناطق درگیری هستند. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ بر این اعتقاد است که التزام جدی به اصول و زیربنای اصلی آن که به وسیله سیاست‌های داخلی توسعه یافته و به روز شده (دکترین‌ها) توسعه یافته است، برای دسترسی به انسان‌های نیازمند هم چنان کلیدی است.

قدرتِ حقوق

تا به امروز روند توسعه و انطباق‌پذیری حقوق بین‌الملل بشردوستانه و مکانیزم‌های اجرایی آن با حقایق دائم‌التغییر مخاصمات ادامه داشته است. تا به امروز ترکیب ارائه امداد بشردوستانه به نفع قربانیان مخاصمات مسلحانه و سایر وضعیت‌های خشونت آمیز و تأیید مجدد و توسعه حقوق قابل اعمال بر این وضعیت‌ها هم چنان یکی از عمده تخصص‌های کمیته بین‌المللی صلیب سرخ است. روند پیوسته امدادسانی و حمایت بر

¹¹ Fiona Terry, 'The International Committee of the Red Cross in Afghanistan: reasserting the neutrality of humanitarian action', in International Review of the Red Cross, Vol. 94, No. 881, 2011, p. 187.

اساس نزدیکی که کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و جنبش در رابطه با انسان‌های نیازمند در پیش گرفته‌اند با نقل قولی از آندره ماراکس در کتاب/مید روشن می‌شوند: «ایجاد تغییر در وجدان بزرگ‌ترین تجربه‌ی ممکن است.»^{۱۲}

در حالی که توسعه تدریجی حقوقی که تنظیم‌کننده مخاصمات مسلحانه است از زمان تصویب اولین کنوانسیون ژنو به صورت پیوسته تداوم داشته است، این طرح هم‌چنان از حساسیت بالایی برخوردار است. علت این امر تا حدی تنش دائمی و نامتزلزل میان حاکمیت دولتی، امنیت و ملاحظات نظامی از یک سو و ملاحظات بشردوستانه از سوی دیگر است. دوره‌های پیشرفت و رکود و حتی گاهی زیر سؤال بردن دستاوردهای گذشته به صورت متناوب رخ داده است.

از این روی لازمه تضمین توسعه حقوق و مکانیزم‌های حمایتی حقوقی جدید هشپاری همیشگی نسبت به حقایق دائم‌التغییر جنگ و تسلیحات است. می‌توان برخی موفقیت‌های کمیته را در این زمینه، خواه به ابتکار عمل کمیته یا با همراهی سایر عوامل جامعه بین‌الملل، برشمرد: از تصویب کنوانسیون 1949 ژنو و پروتکل‌های الحاقی آن تا کنوانسیون‌های جدیدتر مانند معاهده 1998 آتاوا یا کنوانسیون 2008 تسلیحات خوشه‌ای.

دو طرح قابل توجه دیگر مطالعه حقوق بین‌الملل بشردوستانه عرفی توسط کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در سال 2006 که به همراه پایگاه داده بر خط حقوق بین‌الملل بشردوستانه عرفی و نیز طرح به روز رسانی تفسیرهای کنوانسیون‌های ژنو و پروتکل‌های الحاقی است که در حال حاضر در جریان می‌باشد.

بنیان‌گذاران کمیته بین‌المللی صلیب سرخ متوجه دو سو‌گرایی پیشرفت‌های علمی و فنی شدند که هم‌یک خطر و هم فرصتی برای بشریت است. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و مجله صلیب سرخ بر طبق آن چه که در نسخه اخیر مجله در باب «فناوری‌ها و تسلیحات جدید» تشریح شد، امروزه نیز به همان میزان هشپار هستند.^{۱۳} اما تضمین توسعه حقوق تقریباً ملازم با اجتناب از موانع و محافظت از پیشرفت‌های سست حاصله است. در سال 1863 کمیته باید در مقابل پیشنهاد‌های مذاکره مجدد و کامل بر سر کنوانسیون ژنو مقاومت می‌کرد! کمیته باید هر بار که مشروعیت یا رابطه حقوق موجود به زیر سؤال می‌رود مجدداً آن را تأیید کند. طی دهه اخیر و در پی حملات 11 سپتامبر 2001 در ایالات متحده، بیانیه «جنگ علیه تروریسم» توسط این کشور موجب بروز سوالاتی جدید در مورد پیشرفت و رابطه حقوق شد. کمیته طی مذاکرات دشوار با ایالات متحده در مورد مسائلی مانند رفتار با بازداشت‌شدگان در گوانتانامو بر موضع خود پافشاری کرد.

قدرت بشریت

¹² André Malraux, *L'espoir (in English, 'Man's Hope')*, Éditions Gallimard, Paris, 1937; "transformer en conscience la plus grande expérience possible"

¹³ International Review of the Red Cross, Vol. 94, No. 886, 2012.

رویای دونان «قدرت بشریت» را از بند رها کرد. مقصود اصلی بنیان گذاران کمیته تسهیل ایجاد مکانیزم ملی و مستقل از مقامات دولتی در هر کشور بود تا ظرفیت خود را جهت کمک بی طرفانه حفظ نماید. بر این اساس سال 1863 نه تنها آشکار کننده زایش کمیته بلکه زایش آن چیزی است که امروزه جنبش خوانده می‌شود: جوامع ملی، جوامع ملی فدراسیون بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ.

قدرت جنبش در پایگاه محلی و تعهد 97 میلیون داوطلب، عضو و کارمند آن در 187 کشور نهفته است. تنوع عضویت نه تنها دسترسی به قربانیان بلکه کارایی ارزیابی نیازهای آنان را تضمین می‌کند. امروزه فعالان حوزه بشردوستانه بین‌المللی مانند برخی نهادهای سازمان ملل یا سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی به نحوی فزاینده نسبت به نیاز به یافتن هم‌تایان محلی و توسعه ظرفیت‌های محلی جهت واکنش به بحران‌ها هشیار شده‌اند. این ظرفیت همیشه درون جنبش وجود داشته است و دستاوردی عظیم در جهان چند قطبی کنونی تلقی می‌شود. کار کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر در موارد بسیاری صرفاً بدون بسیج داوطلبان و پرسنل جوامع ملی ناممکن است. به علاوه جنبش به قدر کافی برای ارائه واکنش‌های چند بعدی و ضروری در بحران‌های پیچیده و دراز مدت امروزی مجهز است.

جنبش که با فشارهایی از جانب دولت‌ها یا گاهی تقاضای پیوستن به واکنش‌های بشردوستانه بین‌المللی یکپارچه روبرو شده است، نیاز دارد انسجام خود را حول اصول بنیادین حفظ کند. حفظ و اگر کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر قصد داشته باشد با پیچیدگی نیازهای بشردوستانه که امروز به آن روبرو می‌شود مقابله کند ارتقای روح مشارکت درون جنبش حیاتی است.

آموختن از تجربیات سابق

صد و پنجاهمین سالروز کمیته بین‌المللی صلیب سرخ به این نهاد فرصتی داد تا به تجربیات گذشته نگاهی بیندازد و در آن‌ها تعمق کند. تاریخچه صلیب سرخ به قدری غنی است که برخی از خلاقانه‌ترین راه‌حل‌ها برای چالش‌های کنونی را می‌توان در تجربیات قبلی آن یافت. بازبینی نقادانه تاریخچه و روبه کنونی به صورت ادواری اقدام سالمی است. نقاط قوت سازمان‌ها می‌تواند در عین حال نقطه ضعف آن‌ها نیز باشد: در حالی که دستورالعملی شفاف امکان اقدام متمرکز را فراهم می‌کند، خوانش مضیق آن می‌تواند منجر شود که سازمان هدف نهایی تلاش بشردوستانه را به فراموشی بسپارد. در گذشته نیز وضعیت به همین منوال بوده است. بر این اساس پیتر مائورر رئیس کمیته بین‌المللی صلیب سرخ عنوان کرده است که کمیته «قطب نمای هنجاری خود را از دست داد» هنگامی که نتوانست نهایت سعی خود را برای محافظت از یهودیان و سایر قربانیان غیرنظامی شکنجه نازی‌ها در جنگ جهانی دوم به کار بندد.

چالش‌های امروزی

کمیته در صد و پنجاهمین سالروز تأسیس خود با جهانی روبروست که کاملاً با جهان زمان شکل‌گیری آن تفاوت دارد. دنیای ما درست مانند دهه 1860 میلادی دستخوش تحولات عظیمی خواه از حیث پیشرفت

علمی و فنی، روابط اجتماعی، ظهور قدرت‌های منطقه‌ای جدید یا ماهیت متغیر خشونت و مخاصمات است. با وجود این، در حالی که مسائل بشردوستانه تکراری وجود دارد، حقایق مخاصمات در حال نمو است و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ با انواع جدیدی از چالش‌ها روبرو شده است. با افزایش قرار گرفتن در معرض بررسی‌های عموم، تقاضاهای حامیان مالی و توسعه سازمان و بخش بشردوستانه در حالت کلی، فشاری به سمت حرفه‌ای شدن وجود دارد. حرفه‌ای شدن باید بر مأموریت بشردوستانه منطبق شود زیرا این امر در نهایت نه تنها از حیث پایداری فزاینده به رویه‌های متحد، بلکه از حیث کارایی و ابتکار در زمینه اجرای این دستور کار ارزیابی می‌شود.

تکرار و پیچیدگی بحران‌های بشردوستانه

در حالی که پیوسته چالش‌های جدیدی بروز می‌کنند، پیش‌بینی ناپذیر بودن بحران‌های انسانی به عنوان پیش‌بینی پذیرترین ویژگی آن‌ها بر جای مانده است. لزوم آمادگی جهت واکنش سریع، برای انطباق دائمی با چالش‌های بشردوستانه جدید و برای آموختن از اشتباهات و تردید بی‌وقفه و نقادانه در مورد اعتقادات و رویه‌های خود در تاریخچه بخش بشردوستانه الزامی همیشگی بوده است. دونان در سال 1862 اعلام کرد:

«در عصر حاضر که غافلگیری نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند، آیا امکان بروز جنگ در گوشه گوشه جهان به ناگهانی‌ترین و غیرمنتظره‌ترین شکل آن وجود ندارد؟ و آیا این ملاحظات صرفاً چیزی بیش از دلیل کافی برای صورت دادن اقدامات احتیاطی در مقابل غافلگیری نیست؟»^{۱۴}

تعداد فزاینده بحران‌ها، مدت آن‌ها و پیچیدگی رو به رشد نیازهای جمعیت متأثر شاید جدیدترین چالش‌ها برای عوامل بشردوستانه باشد: تغییر آب و هوا می‌تواند منجر به بحران‌های متواتر و عظیمی از جمله در مناطق شهری شود که امروزه نسبت به گذشته از حیث جمعیت متراکم‌تر هستند؛ افزایش نابرابری‌ها هم چنان بر آتش بی‌عدالتی و خشونت دامن می‌زند و سرکوب دولتی می‌تواند منجر به بحران‌ها و خشونت داخلی بیشتر شود. در کشورهایی که تحت تأثیر مخاصمات مسلحانه و بلایای طبیعی هستند، تقارن بحران‌های اقتصادی، سیاسی و زیست‌محیطی می‌تواند منجر به نتایج فاجعه‌باری شود.

دسترسی و پذیرش

در حالی که نیازها رو به افزایش است، دسترسی به قربانیان مخاصمات و خشونت‌ها در مناطق آسیب دیده چالشی بزرگ است. از طرف دیگر، تلاش برای قرار دادن اقدام بشردوستانه بین‌المللی در پایین دست دستور کارهای نظامی و سیاسی تداوم دارد و می‌توان شاهد افزایش شجاعت کشورها در کنترل امدادسانی بشردوستانه

¹⁴ Henry Dunant, A Memory of Solferino, translated from the first French edition published in 1862, The American National Red Cross, Washington D.C., 1939.

بود. از طرف دیگر عوامل بشردوستانه باید با گروه‌های مسلح غیردولتی تعامل کنند. گروه‌های مذکور به صورت فزاینده در مخاصمات اخیر چند پاره شده‌اند که این امر بر پیچیدگی گفتگو با آنها می‌افزاید.

در اوضاع پساستعماری و نیز در فضای کنونی افراط‌گرایی‌های مذهبی، جهان شمول بودن ارزش‌های انسانی هسته‌ای نه تنها توسط دولت‌ها و گروه‌های مسلح، بلکه توسط غیرنظامیان مورد تردید قرار گرفته است. این ارزش‌ها اغلب به عنوان مفاهیم وارداتی تلقی و بر این اساس رد می‌شوند. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ برای کسب مقبولیت باید توسط همگان به عنوان شریک منتخب مورد اعتماد واقع شود. کلودیا مک‌گلدریک معتقد است:

«وضع اصول جهانی و راه‌حل‌های فنی که ابداع دانشگامیان غربی باشد با مقاومت سفت و سخت و فزاینده روبرو خواهد شد. گفتگوی بهتر با مقامات محلی و جوامع آسیب دیده و ارتقای راه‌حل‌های اصولی و نه استاندارد شده ضرورت دارد.»¹⁵

بزرگ‌ترین ناامیدی برای بشردوستان که با ملغمه‌ای از نیازهای فزاینده و عدم دسترسی روبرو شده‌اند، این است که بر خلاف قرن نوزدهم، جهان در حال حاضر راه‌حلهایی پزشکی یا فنی برای ارائه به انسان‌های نیازمند دارد، اگر اراده‌ی سیاسی وجود داشته باشد. در شرایط عدم وجود حاکمیت جهانی و نیز انتظار قدرت‌های منطقه‌ای جدید برای پر کردن رخنه‌ها، تمایل بیشتر به سمت محدود کردن مخاصمات به جای حل و فصل یا ممانعت از بروز آنهاست. این موضوع عوامل بشردوستانه را تحت فشار فزاینده قرار داده است، در حالی که اقدام بشردوستانه با توجه به عدم وجود راه‌حل‌های سیاسی معتبر به طرز نامتناجسی توجه‌ها را به خود جلب کرده است.

چالش‌های حقوق بین‌الملل بشردوستانه

علیرغم پیشرفت دایمی و غیرقابل انکار ابزارهای حمایت حقوقی و سازوکار اجرایی حقوق بین‌الملل بشردوستانه می‌توان شاهد عدم رعایت آشکار آن در موارد بسیاری بود. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ اخیراً به طور ویژه به جهانیان نسبت به افول گسترده احترام به پرسنل، تجهیزات و حمل و نقل پزشکی و عواقب غم‌انگیز آن در رابطه با انسان‌های آسیب دیده هشدار داده است. غم‌انگیز است که حمایت و مراقبت اساسی از مجروحان و بیماران بار دیگر همانند نبرد سولفرینو کانون دغدغه‌های بشردوستانه و حقوقی است. مجله صلیب سرخ شماره آتی خود را به این موضوع اختصاص می‌دهد.

¹⁵ Claudia,McGoldrick, 'The future of humanitarian action: an ICRC perspective', in International Review of the Red Cross, Vol. 93, No. 884, 2011, p. 990.

حوزه‌های عمده توسعه حقوقی برای کمیته بین‌المللی صلیب سرخ امروزه شامل حمایت از اشخاص محروم از آزادی در رابطه با مخاصمات مسلحانه غیر بین‌المللی و راه‌های ارتقا و تضمین کارایی مکانیزم‌های پایبندی به حقوق بین‌الملل بشردوستانه می‌شود.

نقش ناپیوسته اما کلیدی کمیته در اشاعه دانش حقوق بین‌الملل بشردوستانه و حمایت از ادغام آن در قوانین داخلی، آموزش‌های نظامی و تعالیم غیر نظامی بیش از هر زمان دیگری لازم است. لازمه این امر به طور ویژه بررسی و کار عمیق‌تر در حوزه نفوذ کارآمد بر رفتار مبارزان است. همان‌طور که فناوری‌های جدید قابلیت‌های نظامی فزاینده را ممکن می‌سازند، هم‌چنین امکان تغییر کیفی فعالیت‌های بازدارنده در حوزه حقوق بین‌الملل بشردوستانه را فراهم می‌کنند. به ویژه آموزش بر خط و نیز شبیه‌سازهای حقیقت مجازی نظامی قابلیت آن را دارند که تلاش در راستای آموزش و پرورش را تا حد زیادی ارتقا دهند.^{۱۶}

با در نظر گرفتن این موضوع که اغلب مخاصمات غیر بین‌المللی هستند، به اثبات رسیده است که تعامل با گروه‌های مسلح غیردولتی هم‌چنان ضروری است. کمیته به سبب رویه طولانی مدت گفتگو با طرفین درگیری تجربیات عظیمی در رابطه با گفتگو با عوامل مسلح غیردولتی اندوخته است. سرمایه‌گذاری بر روی این پروژه در جهت تداوم تضمین دسترسی به قربانیان خشونت‌های مسلحانه ضروری است.

شماره ویژه مجله صلیب سرخ

این شماره مجله هم‌چنین موقعیتی است برای یادآوری خاستگاه مجله صلیب سرخ یا *Bulletin international des Sociétés de la Croix-Rouge*. عنوان آن هنگامی که برای نخستین بار در سال 1861 توسط کمیته بین‌المللی صلیب سرخ منتشر شد. به مدت چند دهه این مجله انعکاس مهم‌ترین دغدغه‌های کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و جوامع ملی صلیب سرخ بود و اطلاعات بسیار زیادی در باب فعالیت‌هایشان منتشر کرد. آرشیوهای آن گواهی منحصربفرد بر توسعه جنبش و اقدام بشردوستانه به صورت کلی است. کل مجموعه به صورت دیجیتال درآمده است و اکنون به صورت بر خط در دسترس و توسط انتشارات دانشگاه کمبریج منتشر شده است.

مجله صلیب سرخ در ابتدا نظر پیترو مائورر رئیس جدید کمیته را در مورد آینده سازمان جویا شد. سپس از ده شاهد ممتاز در مورد کار معاصر سازمان که از قاره‌ها و پیشینه‌های مختلف بودند درخواست کردیم دیدگاه خود را در مورد اهمیت این سالروز بیان کنند. آن‌ها ارزیابی صریح و سازنده خود را از کمیته و چالش‌های معاصر اقدام بشردوستانه ارائه کردند.

¹⁶ Ben Clarke, Christian Rouffaer and François Sénéchaud, 'Beyond the Call of Duty: why shouldn't videogame players face the same dilemmas as real soldiers?', in *International Review of the Red Cross*, Vol. 94, No. 886, 2012, p. 714.

بخش دوم محتوای مجله حاضر به بررسی لحظات کلیدی منتخب در تاریخ سازمان با همکاری‌های مختلف مورخان اختصاص یافته است.

مجله سپس به موضوع رویه و چالش کنونی باز می‌گردد و صحنه را به وکلای کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و می‌گذارد تا برخی از چالش‌ها و رویکردهای معاصر در حوزه بازداشت، ردیابی اشخاص مفقودالاثر و پرداختن به عواقب خشونت مانند مورد ایرلند شمالی را تشریح کنند.

کمیته بین‌المللی صلیب سرخ از سال 1967 پیوسته در اسرائیل و سرزمین‌های اشغالی حضور داشته است. کمیته که با فقدان گفتگو در باب سه خط مشی هسته‌ای اشغال (الحاق بیت المقدس شرقی، واگذاری‌ها و تعیین مسیر دیواره حائل) روبرو شده است، عزم آن دارد تا در بحث عمومی در مورد این مسائل شرکت جوید. این بحث در این شماره از مجله صلیب سرخ با سرمقاله پیتر مائورر رئیس کمیته بین‌المللی صلیب سرخ و جوابیه آلان بیکر مشاور حقوقی اسبق وزارت امور خارجه اسرائیل آغاز شد.

مجله وراى این شماره در مجموعه رخداده‌ها و بحث‌هایی مانند سلسله سمینارها و کنفرانس‌ها جهت بررسی چالش‌های بشردوستانه در حال نمو مشارکت داشته است.

این سالروز فراتر از ارائه پیشینه سازمان، فرصتی برای تفکر در مورد چالش‌های بشردوستانه معاصر که جهان باید هم‌چنان نسبت به آن‌ها پاسخگو باشد فراهم می‌کند. سازمان‌های بشردوستانه هم‌چنان در مبارزه‌ای بی‌پایان جهت تضمین دسترسی ایمن به قربانیان و رعایت حقوق جنگ مشارکت دارند. در مخاصمات و سایر وضعیت‌های خشونت آمیز قرن بیستم همانند مبارزات قرن نوزدهم، مسئله چگونگی حمایت از انسان‌هایی که در دست دشمن هستند به عنوان موضوعی بنیادین باقی مانده است. تنش میان پیشرفت و بربریت همیشه وجود دارد.

هزینه انسانی مخاصمات و خشونت امروزه مانند هر زمان دیگر غیرقابل قبول است. کمیته بین‌المللی صلیب سرخ هم‌چنان برای بشریت می‌کوشد. بسیاری از انسان‌های نیازمند به دلیل عدم دسترسی و خطرات امنیتی خارج از دسترس هستند. وراء اقدام بشردوستانه، آن‌چه که ضروری است اراده سیاسی حیاتی جهت محافظت از قربانیان و رعایت حقوق بین‌الملل بشردوستانه است.

اهمیت یک سالروز در چیست؟ سامی الحاج در مطلبی در مجله می‌نویسد: «از نظر من، تصور می‌کنم کمیته بین‌المللی صلیب سرخ روزی متولد شد که من به شناخت آن نائل شدم.» او به روزی اشاره می‌کند که هیئت نمایندگی کمیته بین‌المللی صلیب سرخ با وی در سلولش در گوانتانامو ملاقات کردند. کمیته برای میلیون‌ها نفر طی 150 سال گذشته هنگامی متولد شده است که به دیدار آن‌ها در زندان رفته است، آن‌ها را بار دیگر به آغوش عزیزانشان بازگردانده است یا اخبار بسیار حیاتی از خانواده را به آن‌ها رسانده و غذا، سرپناه، آب یا مراقبت پزشکی برایشان فراهم کرده است. امروز مانند 150 سال پیش مأموریت اصلی همان است: ایجاد احترام نسبت حقوق، نجات زندگی و احیای کرامت انسانی.